

Станіслав Маринчик (Ічня)

АКАДЕМІК ІЗ ІЧНЯНЩИНИ (до 175 річчя від дня народження Пармена Забіли)

Творчість нашого земляка Пармена Забіли посідає особливе місце в плеяді визначних майстрів скульптурного мистецтва царської Росії другої половини XIX і початку XX століття.

10 серпня 1830 року в день диякона Пармена, одного із сімдесяти апостолів, в сім'ї поміщика Петра Івановича Забіли, мешканця с. Монастирище Борзнянського повіту (тепер Ічнянського району), народився син.

У дореволюційні часи церква ревно дотримувалась канонів: при хрещенні новонародженого ім'я давалось на честь святого, у день якого дитина з'явилася на світ. Хлопець ріс жвавим і дотепним. Ще з ранніх років у нього з'явився хист до малювання. Улюбленими іграшками малого Пармена були альбоми, фарби та олівці. Як тільки він підріс, батько віддав його вчитися до Київської гімназії. Там П.Забіла познайомився з братами Миколою та Григорієм Ге. Брати дуже гарно малювали і на уроках образотворчого мистецтва викликали захоплення не тільки в однокласників, а й, навіть, у вчителів. Однак скоро виявилось, що Пармен набагато талановитіший.

Одним із найбільш шановних учителів гімназії був історик Микола Іванович Костомаров. Він зумів своїм вихованцям прищепити любов до предмету, який викладав. Микола Іванович мріяв «...рідну українську націю вивести з духовного занепаду, а кріпака – з неволі духовної і соціальної...».

У березні 1847 року нишпорки поліції Миколи II викрили Кирило-Мефодіївське товариство. Костомарова разом з іншими «братчиками» заарештували. Всі учні відкрито і щиро співчували своєму вчителю, але ще більше захвилювалася гімназія, коли царські жандарми арештували Тараса Шевченка. Звичайно, ці акції не могли не хвилювати студентську молодь, прогресивно настроєних громадян. Глибоко проймався цими подіями і юний Пармен.

У гімназії П.Забіла серйозно захоплювався образотворчим мистецтвом. Поступово в юнака удосконалюється майстерність малюнка, розвивається художній смак.

Після закінчення в 1849 році гімназії, Пармен супроти волі батьків їде до Санкт-Петербурга, де з головою поринає в культурне життя Північної Пальміри.

Великого розголосу набуло написане Карлом Брюлловим полотно «Останній день Помпеї». На художній виставці біля видатного твору великого Карла постійно товпилися шанувальники його творчості.

Якось дев'ятнадцятилітній Пармен випадково зустрів на виставці товариша по гімназії Миколу Ге. Хлопці вельми зраділи, що побачилися, і почали захоплено милуватися шедевром Карла Павловича. Несподівано у їхніх серцях запалало бажання стати художниками.

Темпераментний Пармен збуджено обняв за плечі товариша і екзальтовано вигукнув: «Миколо, друже! Ми повинні обов'язково вступити до Академії мистецтв. Сподіваюся, що нашим учителем і наставником буде не хто інший, як легендарний Брюллов».

Скоро мрія друзів збулася. Спочатку П.Забіла на правах вільного слухача 1850 року вступає до Академії, а вже наступного року стає повноправним студентом, навчається в

досвідчених педагогів Петра Клодта та Миколи Піменова.

П.Забіла радів, що знайшов своє покликання, старанно вивчав професію, до якої так прагнула душа. Він буквально поглинає навчальні дисципліни, що викладалися в Академії. Треба згадати, що в стінах Академії мистецтв витав дух геніального Івана Мартоса, багато викладачів добре пам'ятали його, розповідали про нього своїм студентам. Пармен дуже пишався, що видатний митець і педагог був його земляком. Можливо, саме тому юнак з Монастирища і вступив навчатися на скульптурне відділення.

Талановитий студент успішно навчається в класі скульптури, і за ліплення окремих робіт одержує малу срібну медаль. У той же час він не завжди був задоволений навчальною програмою Академії. І 1854 року П.Забіла робить відчайдушний крок у своєму студентському житті: залишає Академію і за власні кошти їде вивчати скульптурне мистецтво до Італії.

У Римі він методом самоосвіти старанно вдосконалює техніку роботи з каменем. Проте зв'язків з Санкт-Петербургом не пориває.

Мабуть, не легко далось Пармену закордонне життя. 1855 року князь Г.П.Волконський, який був опікуном над російськими художниками в Італії, поставив П.Забілі умови: або повернутися до Росії і розпочати роботу на медаль, або одержати одноразову грошову допомогу і залишитися за кордоном. Гордий дворянин не відступився від свого попереднього рішення і залишився в Італії, щоб самостійно готуватися до заочної атестації.

Радісною для Пармена Забіли стала подія, коли його сестра Анна Петрівна восени 1856 року вийшла заміж за його товариша по гімназії і Академії Миколу Ге.

Відразу, по закінченню Академії Ге разом з дружиною вирушили в подорож по Європі і, звичайно ж, завітали до Пармена. Виявилось, що Анна з Миколою вінчалися в церкві с. Монастирища.

Уже в перші роки перебування в Італії Пармен Забіла створив кілька визначних творів: мармурову скульптуру «Наяда біля фонтану» на замовлення імператриці Олександри Федорівни, «Ревекка біля колодязя», «Тетяна» – за твором О.Пушкіна «Євгеній Онегін», «Горе» – надгробок графині Ташкевич в Ніщі, «Дівчина- купальниця», а також декілька погрудь та барельєфів.

Творчий дебют митця засвідчив, що в скульптурне мистецтво прийшов яскравий і самобутній талант. Належно оцінили обдарованого майстра і в Санкт-Петербурзі: за деякі з ранніх його творів у 1857 році Парменові Забілі присвоїли звання художника.

Комунікабельний і дотепний, Пармен не тільки плідно творить, він зустрічається і активно контактує з багатьма вихідцями з Росії, які жили на той час в Італії.

На лікуванні в Римі перебував відомий російський художник Олександр Іванов, автор видатного полотна «З'явлення Христа народам». За час спілкування з Олександром Андрійовичем П.Забіла створив погруддя славного художника.

Перші успіхи не запаморочили Пармена, він постійно в творчих пошуках і продовжує наполегливо працювати над здійсненням нових задумів. Він добре розумів, що запорукою успіху в кожній професії і, насамперед, у мистецтві є щоденна натхненна праця. І він самовіддано працює, в його дужих і талановитих руках м'яка глина за допомогою стеки і пальців віртуоза перетворюється в моделі для майбутніх виробів.

Скульптор створює прекрасні барельєфні зображення родини Кочубеїв і надсилає їх в Росію. Високохудожні твори не тільки принесли П.Забілі славу, але й звання академіка, яке 1869 року присудила йому академічна рада Академії мистецтв.

Забіла був не просто талановитим художником, а й неординарною людиною. У нього було обличчя біблійного пророка з красивою шевелюрою, з сміливим орлиним профілем, що

підкреслював волю і мужність. Струнка постава робила його не тільки привабливим, але й вишуканим. Високоосвічений, добре вихований, красивий, з уважним і проникливим поглядом художника, Пармен Петрович викликав повагу і щире захоплення у своїх співрозмовників. Сучасники, яким доводилося бачити скульптора за роботою, говорили, що завжди милувалися його натхненним обличчям і швидкими рухами рук та пальців чарівника, які на очах у присутніх творили чудо.

Художник володів рідкісним даром помічати в людині внутрішні риси характеру, які допомагали розкрити й створити життєво-правдиві скульптурні образи, відтворити в динаміці емоції, переживання, думки героя. В ряді творів земляка знайшли відображення в психологічних портретах образи видатних історичних осіб епохи, в яку жив і творив Пармен Забіла. У продовж порівняно короткого часу митець завершує цілу низку скульптурних портретів, зокрема. О.Пушкіна та І.Тургенева.

Але найбільш яскравим прикладом таланту П.Забіли і одним з найвизначніших його творів, який 1869 року побачив світ, є мармурове погруддя Т.Шевченка. Перш, ніж приступити до створення скульптурного портрета співця людської долі, Пармен Петрович довго думав над образом Кобзаря. П.Забіла розробляв різні варіанти і нарешті вирішив без будь-яких прикрас відтворити реалістичне зображення смертельно хворого поета у кожусі з широкими відлогами, без головного убору, з втомленим поглядом вистражданих за долю простого люду очей. Народна любов до Тараса Григоровича була безмежною, отже, гіпсові копії скульптурного портрета генія української нації миттєво розійшлися по всіх континентах планети.

Деякий час П.Забіла жив у Флоренції, зустрічаючись з російським революціонером Михайлом Бакуніним. Але невдовзі скульптор не знайшов з ним спільної мови, і, природно, інтерес до спілкування швидко пройшов. Натомість, у цей час зародилася дружба з натхненником революційно-демократичного руху в Росії, засновником газети «Колокол», Олександром Герценом. Якось Герцен із великим обуренням розповів П.Забілі про те, що на його революційне видання надходить чимало кореспонденцій та скарг про свавілля і жорстокі репресії, які чиняться в царській Росії та багатьох губерніях України.

Олександр Іванович повідомив Пармена про масове беззаконня, яке мало місце в Чернігівській губернії під час реформи 1861 року. Зокрема, вельми нахабно вів себе «Член-експерт комісії з проведення реформи, предводитель дворянства Борзнянського повіту (до якого входила Ічня) Григорій Галаган. Магнат зятято відстоював інтереси поміщиків і виступав за збереження тілесного покарання селян. І, навіть, після реформи Г.Галаган намагався привласнити землю, яка по праву належала ічнянським селянам. І коли обурені люди повстали, розгніваний поміщик придушив виступ викликаними в Ічню солдатами. О.Герцен розповідав, що такі скарги надходять і з інших регіонів Чернігівщини.

Знайомство Забіли з Герценом переросло в довголітню дружбу. Поет Пармен цікавився революційною літературою, О.Герцен надсилав йому «Полярну звезду». А коли в січні 1870 року в Парижі О.Герцен відійшов у потойбічний світ, до П.Забіли звернувся син небіжчика з проханням створити для могили батька надгробок. Натурою для роботи над скульптурою був портрет Герцена, який у 1867 році написав у Флоренції Микола Ге.

Спочатку Пармен Петрович створив погруддя Олександра Івановича, а потім в натуральну величину надгробок. У цій роботі знайшли вияв глибокі авторські симпатії до великого сучасника. Забіла створив ідеал розуму і сили волі. Від бронзової фігури революціонера-демократа, філософа та письменника віє якоюсь притягальною силою. О.Герцена було поховано у французькому курортному містечку Ніцца. Відтоді багато поколінь людей із усіх континентів нашої планети відвідують могилу непримиренного провісника боротьби за свободу проти

самодержавства і кріпацтва в царській Росії. Глибоко реалістичний пам'ятник Герцену викликає у відвідувачів кладовища подив і захоплення, – високохудожнє творіння Забіли прославило нашого земляка на весь світ.

Вісім років Пармен Петрович прожив далеко від Батьківщини, нарешті 1872 року він повертається з Італії до Росії. Петербурзька Академія мистецтв виділила талановитому художнику спеціальну майстерню. За час перебування за кордоном Пармен Петрович прибрав собі псевдонім «Забелло» і так підписував свої твори. На Батьківщині він починає натхненно працювати. Художник створює бронзову фігуру «Русалка» для фонтана в Казані, скульптуру О.Пушкіна для Олександрійського ліцею в Царському Селі під Санкт-Петербургом, «Христос у Гетсиманському саду», скульптуру Олександра II для приміщення окружного суду, мармурове погруддя Т.Шевченка для Чернігова та інші.

У 1870-х роках Забіла бере участь у конкурсі на спорудження у Москві пам'ятника О.Пушкіну. В конкурсі брало участь чимало талановитих митців. Проект скульптора успішно пройшов декілька турів і вийшов у фінал, до якого допущено два кращі проекти (О.Опекушина та П.Забіли). Пармен Петрович розробив досить цікавий і оригінальний проект. Поета він зобразив на вершині скелі у злегка накинутах на плечі плащі, взутого в ошатні чоботи, права нога стоїть на камені, в обох опущених руках він тримає крилатого капелюха. Геній замріяно дивиться у далечінь.

Комісія конкурсу довго не могла вирішити, котрому з проектів віддати перевагу, але згодом пальму першості віддали скульптору Опекушину, композиція якого не мала зайвих зображувальних деталей і виявилася кращою для сприйняття образу поета.

У своєму творчому серці Забіла довго виношував мрію увічнити образ геніального Миколи Гоголя, але царський уряд не давав дозволу на створення пам'ятника автору «Тараса Бульби», «Ревізора», «Мертвих душ».

На ім'я царя Олександра II надходили тисячі листів, що закликали до розв'язання цього питання. Нарешті під тиском передової громадськості та народних мас, влада таки поступилася.

1880 року було створено організаційний комітет по спорудженню пам'ятника Пам'ятник М.В.Гоголю в Ніжні Скульптор Пармен Забіла. 1881 р. основоположнику критичного реалізму. До комітету ввійшли історик М.Костомаров, письменники М.Гербель, Л.Глібов, Д.Григорович, О.Островський, І.Тургенев. Комітет оголосив збір коштів на пам'ятник.

Було вирішено пам'ятник Миколі Васильовичу встановити в м. Ніжині, де він вісім років навчався в Гімназії вищих наук князя Безбородька, і саме у місті над Остром написав свої перші літературні твори. Кошти збирало усе населення Чернігівської губернії, але найбільш активними були студенти та викладачі Ніжинського історико-філологічного факультету. Вони здійснили постановку декількох платних вистав, а також влаштували художні виставки.

Велику матеріальну підтримку надали художники-передвижники на чолі з Миколою Ге, які організували виставку картин і виручку від їх продажу передали у фонд оргкомітету.

Оргкомітет вирішив проект і спорудження пам'ятника довірити Пармену Забілі. І

коли зібрали 8905 руб., усі чавунні і бронзові деталі монумента під керівництвом П.Забіли відлили в Петербурзі.

Урочисте відкриття першого в Росії пам'ятника класику світової літератури відбулося 4 вересня 1881 року. На свято зі'халося багато видатних громадських діячів, письменників, художників, композиторів і просто шанувальників творчості Миколи Гоголя.

На постаменті було вмонтовано мідні дошки з текстом, виконаним старослов'янським шрифтом: «...определено мне чудной Властью ... озирать жизнь сквозь видный миру смех и незримия невидимая ему слезы!». А далі – дати народження і смерті геніального майстра «сміху крізь сльози». На пам'ятнику є також напис: «П.П.Забіла (Забелло), 1881».

Присутні підходили до постаменту, милувалися злегка нахиленим задумливим обличчям народного письменника, читали напис і дивувалися: як просто і разом із тим високохудожньо П.Забіла відтворив і свій профіль. У складках одягу Гоголя можна легко побачити профіль автора скульптурного портрету, якщо стати з лівого боку погруддя.

У своїй творчості Пармен Забіла неодноразово звертався до образу Великого Кобзаря, в нього було чимало ескізів та різних варіантів проектів пам'ятника Т.Шевченку. Сучасники видатного скульптора згадували, що він хотів відтворити Тараса Григоровича навіть в солдатській сорочці. Але царська влада не давала дозволу на спорудження пам'ятника революційного поета, і задум Пармена Петровича по увічненню образу Т.Шевченка в пам'ятнику не судилося здійснитись.

Кожен геніальний творець приходить у мистецтво, щоб сказати своє слово. П.Забіла особливо яскраво заявив про свою індивідуальність. Мало не кожна його нова робота була подією в культурному житті, мистецькому світі не лише царської Росії. В доробках П.Забіли відчувається високий професіоналізм, почерк майстра скульптурного портрета.

Пармен Забіла був талановитим майстром скульптурного портрету і в першу чергу – людей інтелектуальної сфери. Він автор відомих скульптур М.Ломоносову, для Ломоносовського скверу а Санкт-Петербурзі, посмертного портрета М.Салтикова-Щедріна на Волконському кладовищі, виконаного на замовлення сім'ї видатного письменника-сатирика, погрудь художників В.Маковського, В.Боровиковського, М.Ге, літературного критика М.Михайлівського та багатьох інших.

Майстерність скульптора росла разом із його популярністю. Він став досить відомою людиною. Під час однієї з поїздок до Ленінграду у Пушкінському домі автор цієї розвідки бачив груповий портрет художника Г.Мясоедова «Читання «Крейцерової сонати» Л.М.Толстого». Живописець відтворив 26 історичних осіб, і серед персонажів цієї картини в числі відомих людей Росії – Пармен Забіла.

Для багатьох поколінь художників і скульпторів творча спадщина П.Забіли була і залишається зразком для наслідування.

Під кінець свого життя Пармен Петрович виїхав до Швейцарії і 1917 року в Лозані на 87 році життя перестало битись його творче серце.

Ще в юні роки від свого геніального земляка Івана Мартоса, П.Забіла прийняв творчу естафету скульптора і невтомною багатолітньою натхненною працею, своїм творчим талантом створив цілу галерею прекрасних скульптурних портретів. Серед його робіт є твори, що стали гордістю образотворчого мистецтва не лише української нації, а й усієї світової культури.